

A BESZÉDÉRTÉS MÉRÉSÉNEK MÓDJA A NYELVI LABORATÓRIUMBAN

MÁHR LÁSZLÓNÉ vezetőtanár

I. A BESZÉDÉRTÉS SZEREPE A NYELVTANÍTÁS ÉS -TANULÁS SORÁN

A dolgozat a kommunikációs készségek fejlesztésének kérdését a beszédértés szemszögéből vizsgálja. Beszélni, idegen nyelven beszélni ugyanis csak az tud, aki meg is érti a közlést. A kommunikációnak, a beszédtevékenységnek tehát egyik feltétele a megértés. Megérteni annyit jelent, hogy a vevő az adó közlését, mindent "(beszédet, elhangzó, kimondott szót) teljes egészében tisztán hall, hangzásában teljesen felfog."¹ Jelenti továbbá azt is, hogy "teljesen felfogja vminek a jelentését, ill. azt, amit vki mond v. ír"²

A vevő a nyelvtanulás folyamatában az a személy, aki a hangzó beszédet felfogja, értelmezi, s az elhangzottakra ennek megfelelően reagál. Az adó pedig az, aki a jelzéseket, a közlést adja, s a nyelvi anyag megjelenési formájával a gondolatközlést szolgálja. Ezt a feladatot azonban csak akkor tudja megvalósítani, ha a kapcsolatteremtés során a gondolkodás és a beszéd, a gondolat és a szó közötti viszonyban mind a szó jelentésére, mind a beszéd jelzésére figyel. A beszéd és a megértés egymást feltételzi. A beszédhez tehát szükséges a megértés.

A megértés folyamatában fontos szerepet tölt be az agy Wernicke-féle központja, amely lehetővé teszi percepció és az asszociációk létrejöttét. "Amíg nem hangzik el az egész mondat, addig ez a központ csak "raktároz", megteremti az asszociatív kapcsolatok létrejöttének előfeltételeit, azaz lehetővé teszi, hogy a végén az egész mondatot megértsük."³

Fentiek az idegen nyelv elsajátításának folyamatára is érvényesek. Ekkor egy új, egy második jelzőrendszert kell kialakítani, amely a primer jelzőrendszerre támaszkodik, annak hatása bipoláris. Részben segí-

¹ A Magyar Nyelv Értelmező Szótára IV. Akadémiai Kiadó, 1965. 1027. o.

² Uo. 1027. o.

³ Dr. Juhász János: A hallás utáni megértésről. A korszerű nyelvoktatás kérdései. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1965. 87. o.

ti, részben gátolja a nyelvtanulás menetét. Lényeges továbbá az is, hogy a tanuló gyakorolja az elhangzó beszéd időbeni érzékelését.

Vizsgálódásunk kiindulópontja a nyelvi laboratóriumban folyó munka. Keressük azt az utat, azt a feladatrendszert, amely a nyelvet tanulót beszédtevékenységre ösztönzi, s a megértést elősegíti. Célkitűzésünk az, hogy a már ismert - a nyelvórákon és a szakórákon hallott - nyelvi formák gyakoroltatásán túl gépi úton, gépi eszközökkel feladatlapokon mérjük a beszéd értését, s az eredmények ismeretében olyan gyakorlatokat dolgozunk ki, amelyek a nyelvi laboratóriumi munka hatékonyságát szolgálják. A nyelven kívüli tényezők - gesztusok, kézmozgások, taglejtések stb. - szerepével e helyen nem foglalkozunk.

II. A BESZÉDÉRTÉS MÉRÉSÉNEK ALAPELVEI

A kísérletben a beszédértés mérésére kidolgozott feladatok alapjául a NEI oktatási programjának általános részében foglaltak szolgáltak. Az óratervezet szerint az oktatás I. szakaszában 30 órával lehet számolni; a II. szakaszra 20 óra esik; teljes óraszám: 50 óra, amely az összes tanórának csupán 2,7%-át teszi ki.

A jelenlegi gyakorlat az I. félévben a következő feladatok elvégzését írja elő:

- "- a helyes kiejtés gyakorlása;
- a nyelvtani struktúrák automatizálása;
- hallásfejlesztés (a magyar beszéd hallás utáni megértésének kialakítása céljából);
- a programozott tananyag segítségével önálló nyelvtanulás képességének kialakítása."⁴

A rendelkezésre álló tananyag a jelenleg tanított magyar nyelvkönyv I-V. kötetének grammatikáját, lexikáját felölelő LABORATÓRIUMI FÜZETEK 1-5. kötetének, s a tankönyvi szövegek - 42 lecke - teljes anyagának hangosított változata, amelyet az I. szakaszban kell feldolgozni. A II. szakasz 20 laboratóriumi óráján a szakirányú magyar nyelvkönyv leckéinek hangosított szövege áll rendelkezésre.

A gyakorlati tapasztalatok a nyelvi laboratóriumi munka elemzésére hívták fel a figyelmet. A hibaelemzések azt mutatták, hogy a hangszín, a hangmagasság, a hangosság, az időtartam, a prozódikus jegyek vizsgálata a megértés sajátosságainak meghatározásában jelentős helyet foglalnak el. A vizsgálódás kiterjedt a közlésre felhasznált nyelvi anyagra az alak, a

⁴ Máhr Lászlóné: A nyelvi laboratórium munkája a nyelvtanítás II. szakaszában. Nemzetközi Előkészítő Intézet - Intézeti Szemle 1979. 12. 52. o.

funkció és a szerkesztettség tekintetében. Azt észleltük, hogy az oktatás menete és a megfelelő faktorok fejlődése között mindig van és volt eltérés, miután a tanuló anyanyelvi ismereteire támaszkodik, s az anyanyelv a tanulás folyamatát befolyásolja. Ezt igazolja Vigotszkij megállapítása, amikor azt mondja, hogy "az idegen nyelv elsajátított szava nem egyenesen, közvetlenül viszonyul a tárgyhoz, hanem az anyanyelv szavain keresztül közvetítve."⁵ Máshol arról ír, hogy "... az idegen nyelv olyan szituációkban mutatkozik gyengének, ahol az anyanyelv erős, és ott bizonyul erősnek, ahol az anyanyelv árulja el gyenge oldalait."⁶ Az elmondottak a leglényegesebb kérdésekre hívták fel a figyelmet a beszéd megértésének vizsgálata körében.

A beszéd és az írásbeli feladatok elemzése a következő főbb jelenségekre hívta fel a figyelmet:

- a nyelvtanulás kezdeti szakaszában jobban kell tudatosítani a hangképzést; meg kell ismertetni a tanulókat a magyar nyelv, a magyar beszéd sajátosságaival;
- rá kell mutatni a hallásra jellemző percepciós kategóriák jelentőségére;
- az új ismeretek közlésénél nem szabad figyelmen kívül hagyni az ismert nyelvi anyag gátló hatását;
- számolni kell az anyanyelv befolyásával, a tanuló anyanyelvi ismereteivel.

III. A BESZÉDÉRTÉS MÉRÉSE ÉS FELTÉTELEI

A nyelvi laboratóriumban az 1979/80. tanévben a II. éves, valamint a Vietnámban már nyelvi ismereteket szerzett tanulók körében végeztünk felmérést. Ehhez az előmunkálatokat az 1976/77. és az 1977/78. tanévben folytattuk. A két tanévben összesen 459 hallgató - 21 nemzetiség - dolgozatát elemeztük, s a jelenlegi felmérés alapjául ezek eredménye adta a kiindulópontot.

Az előző fejezetben leírtak szem előtt tartásával állítottuk össze az ellenőrző feladatot. Az ellenőrző feladat a következő készségeket vizsgálta:

- hangdifferenciálás (a teljes magyar hangállomány körében);

⁵ Vigotszkij, L.: Gondolkodás és beszéd.
Akadémiai Kiadó, Budapest, 1971. 295. o.

- a központozás ismerete, használata a hangzó beszéd alapján;
- fonetikai és grammatikai ismeretek ellenőrzése (hanglejtés, beszédszünet mint megértést gátló, ill. segítő tényező, valamint a magyar nyelvre jellemző grammatikai sajátosságok: a tárgyas ragozás használata, a -nak, -nek rag sajátos funkciója a kellige mellett, a határozatlan számnevek használata;
- a megértés készségének vizsgálata írásban adott válasz alapján, amelyet a tanuló az elhangzott szituációhoz kapcsolódó kérdésre ad (a tanuló a kérdést vizuálisan is érzékeli, azaz leírva látja). Ez a feladat 5 szituációban vizsgálta a határozórag használatát, a befejezettség felismerését, a feltételes mód, a felszólítás és a tagadás alkalmazását.

A felmérésen összesen 52 hallgató vett részt: 29 vietnami, 13 jemeni, 2 bolíviai, 2 iraki és egy-egy benini, Costa Rica-i, dominikai, mongol, palesztin, valamint egy szovjet hallgató.

A tanulók a felmérés időpontjáig átlagosan kb. 100 magyarórán, 60 társalgási órán és kb. 15 laboratóriumi foglalkozáson vettek részt. Ezenkívül módjuk volt délutánonként fakultatív nyelvgyakorlásra is. Ezt a lehetőséget a hallgatók nagy része felhasználta, s naponta látogatta a délutáni foglalkozásokat. Meg kell azonban jegyezni, hogy a felmérésen részt vett hallgatók már rendelkeztek magyar nyelvi ismeretekkel, miután a vietnami hallgatók hazájukban, az egyéb nemzetiségű hallgatók pedig az intézetben az előző tanévben ismerkedtek a magyar nyelvvel.

A kötelező nyelvi laboratóriumi foglalkozásokon a magyarórák, a társalgási órák ismert nyelvtani szerkezeteit, a már tanult lexikát kívántuk a megértés szintjéről a beszéd szintjére emelni. Az itt ismertetett kísérletet is e célból végeztük. Azt tapasztaltuk ugyanis, hogy sok esetben a helytelen értés gátolja a beszéd, a helyes kiejtés kialakulását. Az alak, a funkció és a szerkesztettség szerinti megoszlás differenciálására a rendelkezésre álló - már előbb említett - hangosított anyagokat használtuk.

A hangképzéshez speciális gyakorlatokat állítottunk össze. Ilyen gyakorlatok készültek a vietnami hallgatók számára, az arab hallgatók és más nemzetiségűek részére is. Valamennyi csoportban fel kellett hívni a figyelmet az időtartam megkülönböztető jelentőségére; az arab hallgatóknál különös gondot kellett fordítani a zöngétlen bilabiális zárhang képzésére; a vietnami hallgatóknál a zöngétlen alveoláris és a zöngétlen postalveoláris réshangok közötti különbséget kellett tudatosítani.

A prozódikus jegyekre, a hangosságra, a hangszínre, a hangmagasságra, az időtartam fontosságára zenei felvétel is felhívta a figyelmet, s egyúttal motivációs, ismeretterjesztő funkciót is betöltött.

IV. A FELMÉRÉS RÉSZLETES ELEMZÉSE

A felmérés célkitűzése a beszéd helyes értésének mérése volt. Az előzőekben elmondott alapelvek szerint összesen 52 hallgató vett részt a felmérésen. A legmagasabb pontszám 100. Ebből kiindulva a hallgatók 66,8%-ra tudták megoldani a feladatokat. A beszéd értése majdnem ugyanezen a szinten volt. Nehézség elsősorban a hangdifferenciálás körében mutatkozott, s a magánhangzók javára billentette a mérleget a más-salhangzókkal szemben. A többi feladat megoldásánál nagyobb különbségek nem mutatkoztak.

A felmérés átlageredménye %-ban nemzetiség szerint:

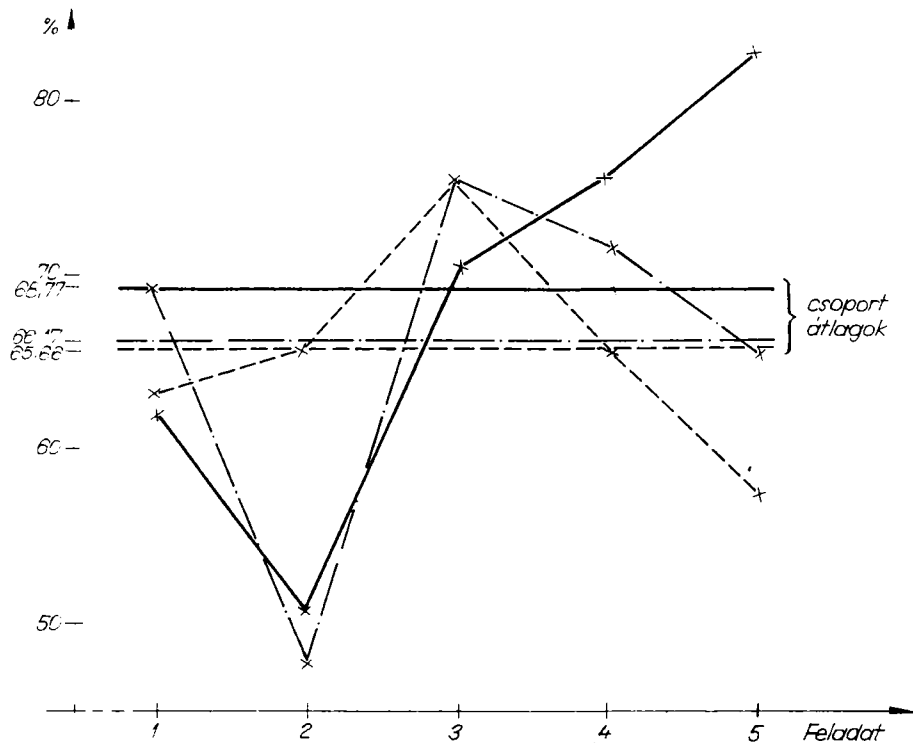
nemzetiség	%
vietnami	68,77
jemeni	56,66
vegyes ⁺	66,17

Az egyes feladatok értékelésekor kitűnt, hogy a más-salhangzók megértése, s azok írásbeli rögzítése a vártnál nagyobb nehézséget jelentett a hallgatók számára. A megértés nehézsége több forrásra vezethető vissza. Így értési nehézséget okozhat az, hogy a hang hiányzik az anyanyelvben, megvan, de más a jelölése stb. Az okok felderítése elmélyültebb elemzést kíván. Erre a dolgozat keretében nincs lehetőség.

A következő ábra az egyes feladatok megoldásának %-os eredményét mutatja. Az 1. számú feladat a magánhangzók, a 2. számú feladat a más-salhangzók, a 3. számú feladat a központozás helyes jelölését vizsgálta, míg a 4. és az 5. számú feladat a beszéd értését kívánta ellenőrizni.

A grafikon jól mutatja, hogy a részfeladatok megoldása a vegyes csoportban levő hallgatóknak, valamint a jemeni hallgatóknak kevesebb problémát okozott, mint a vietnami hallgatóknak. Ez utóbbiaknak viszont a komplex feladatok megértése jelentett könnyebbséget.

A vegyes nemzetiség alatt 2 bolíviai, 2 iraki, 1 benini, 1 Costa Rica-i, 1 dominikai, 1 mongol, 1 palesztin, 1 szovjet hallgató szerepel.

1. ábra

A grafikon jelzései:

vietnami hallgatók: _____

jemeni hallgatók: _____

vegyes csoport

hallgatói: _____

V. JAVASLATOK

A nyelvi laboratóriumban végzett felmérés pontszámai alapján a hallgatók gyakorlati jegyet kaptak. A gyakorlati jegyeket összehasonlítottuk a vizsgák osztályzataival, s a következő eredményt kaptuk:

csoport	vizsga	labor
vietnami	3,7	3,1
jemeni	2,8	2,9
vegyes	2,8	3,0

A felmérés arra enged következtetni, hogy

- fokozott figyelmet kell fordítani a hangdifferenciálásra;
- a hangzó beszéd írásképére;
- a beszédszünet betartására;
- a központosítás pontos jelölésére;
- a rövid közlésre adott helyes írásbeli válasz adására.

A fentiek mielőbbi megvalósítása sürgető feladat. Ehhez kíván segítséget nyújtani az 1978/79. tanév elején megalakult nyelvi laboratóriumi munkaközösség. Tagjai szaktanárok, magyartanár, laboráns. Hasznos lenne több magyartanár, valamint technikusok közreműködése, hogy az intézetünkben folyó oktató-nevelő munka hatékonyságát fokozni tudjuk.

Eddig elkészült egy ún. "betűző" lista a hangdifferenciálási gyakorlatokhoz. A szaktárgyak közül felvételre kész reprodukciós szövegek állnak rendelkezésre a fizika köréből, valamint kijelöltük felvételre a matematika jegyzet leglényegesebb részeit. Ez utóbbinak egy részét a hallgatók a kötelező órákon már gyakorolhatják.

A dolgozat a nyelvi laboratóriumban folyó munka egy kis részletét villantotta fel. Megpróbálta bemutatni az oktató-nevelő munka lehetőségeit, a hallgatók igényét több részletesebben kidolgozott tananyag iránt. Végül célul tűzte ki, hogy felkeltse az érdeklődést, s további kutatómunkára ösztönözzön.

FELHASZNÁLT SZAKIRODALOM

1. A mai magyar nyelv rendszere I. II.
Akadémiai Kiadó Budapest, 1961.
2. Deme László: A beszéd és a nyelv.
Tankönyvkiadó, Budapest, 1978.
3. Durkó Mátyás: Olvasás, megértés.
Gondolat Kiadó Budapest, 1976.
4. Füllei-Szántó Endre: Szilágyi János: A nyelvtanulásról.
RTV Minerva Kiadó, Budapest, 1975.
5. Idegen nyelv - anyanyelv. A nyelvészet és a nyelvoktatás kölcsönhatása.
Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970.
6. Kelemen László: A pedagógiai pszichológia alapkérdései.
Tankönyvkiadó, Budapest, 1970.
7. Lotz János: Szonetkoszorú a nyelvről.
Gondolat Kiadó, Budapest, 1976.

8. Molnár József: A magyar beszédhangok atlasza.
Tankönyvkiadó, Budapest, 1970.
9. Nagy Attila: A több könyvvíi oktatás hatása.
Akadémiai Kiadó, Budapest, 1978.
10. B.F. Skinner: A tanítás technológiája.
Gondolat Kiadó, Budapest, 1973.
11. L.Sz. Vigotszkij: Gondolkodás és beszéd.
Akadémiai Kiadó, Budapest, 1971.

МЕТОДЫ ИЗМЕРЕНИЯ ПОНИМАНИЯ НА СЛУХ В ЛИНГАФОННОМ КАБИНЕТЕ

Ласлонэ Мар, ст. преподаватель Института

(резюме)

В первой части автор выясняет категорию понимания на слух и её роль в ходе обучения языку. Вторая часть информирует о потребностях работы в лингафонном кабинете и коротко обобщает результаты эксперимента, приведенного там в связи с темой статьи. В третьей части описываются задачи и условия эксперимента. В четвертой части автор подробно анализирует результаты эксперимента и наконец в пятой части подводит итоги и вносит предложения по методике измерения понимания устной речи

HOW TO MEASURE UNDERSTANDING OF SPEECH IN THE LANGUAGE LABORATORY

Klára Mahr senior teacher, leader of the Language Laboratory

In the first part of the paper the author makes the term 'understanding of speech' and its role in the course of learning and teaching clear. The second part is about the present requirements of the language laboratory and shortly about the results of an experiment based on these requirements, then, in the third part the author describes the exercises made up on the basis of the summarized results, and also describes the conditions that supported to realize the experiment. In the fourth part we can read an analysis of the results in detail in the form of a table

of percentage. The last fifth - part contains the conclusions drawn from the results of the experiment and suggestions for further examination of measuring understanding speech.

MÖGLICHKEITEN ZUR KONTROLLE DES VERSTEHENS IN DER MÜNDLICHEN SPRACHAUSÜBUNG IM SPRACHLABOR

Klara Mahr, Dozent Leiter des Sprachlabors der Sektion II für ungarische Sprache

Im Teil I. der Arbeit wird der Begriff des Verstehens in der mündlichen Sprachausübung, seine Rolle im Sprachunterricht, bei dem Erlernen einer Fremdsprache erörtert. Im Teil II. werden die Anforderungen der Arbeit im Sprachlabor am Institut beschrieben und die Ergebnisse eines Versuchs, der auf Grund der Bedingungsgefüge durchgeführt wurde, analysiert. Im Teil III. werden die Aufgaben dargestellt und die Bedingungsgefüge, die zur Grundlage des Versuches dienten, beschrieben. Im Teil IV werden die Ergebnisse des Versuchs ausführlich untersucht und in einer Tabelle mit Prozentzahl dargelegt. Im letzten Teil- (Teil V) werden die Schlußfolgerungen gezogen und zu weiteren Untersuchungen im Bereich der Kontrolle des Verstehens in der mündlichen Sprachausübung Vorschläge gemacht.